

**ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM ARCHEOLOGICZNYM SUDANU
W RAMACH DYSKURSU ARCHEOLOGICZNEGO
(TEORIE, PRAKTYKI I PERSPEKTYWY)**

Napięcia pomiędzy archeologią a projektami budowlanymi są łatwo zauważalne. Aktualnie rozwój infrastruktury, urbanistyki, rolnictwa, leśnictwa i górnictwa zagraża stanowiskom archeologicznym. Archeologia ratownicza (ang. *salvage archaeology*) jest często niezbędna, by zebrać dane, zanim postępy w pracach budowlanych wyrządzą nieodwracalne szkody dziedzictwu archeologicznemu.

W ramach niniejszej dysertacji podejmuję kwestię, jak archeologia ratownicza jest stosowana w ramach struktur i projektów państwowych oraz międzynarodowych w kontekście sudańskiego dziedzictwa archeologicznego. W pracy zaprezentowałem przegląd technik oraz metod zastosowanych podczas największych archeologicznych projektów ratowania dziedzictwa starożytnej Nubii, przeprowadzonych w związku z konstrukcją zapór na Nilu. Studia przypadku stanowią dwa projekty: *Akcja Nubijska UNESCO* (ang. *The Nubian Campaign*) oraz *Merowe Dam Archaeological Salvage Project*.

W dysertacji przedstawiam analizę i ocenę dwóch wymienionych archeologicznych akcji ratowniczych. Wyniki badań pozwoliły mi na opracowanie nowych i optymalnych rozwiązań dla archeologii ratowniczej oraz podobnych projektów w przyszłości. Głównym celem rozprawy jest zaprezentowanie nowego modelu archeologii ratowniczej w Sudanie, który miałby charakter uniwersalny i mógłby być zastosowany w przyszłych wielkoskalowych archeologicznych akcjach ratowniczych. Podstawą modelu jest dogłębna analiza studiów przypadku oraz moje doświadczenie jako pracownika Sudańskiej Służby Starożytności (*National Corporation for Antiquities and Museums*).

Metodologia pracy opiera się na syntezie historycznej skupionej na dwóch studiach przypadku: *Akcji Nubijskiej UNESCO* i *Merowe Dam Archaeological Salvage Project*. Główną metodą zastosowaną w pracy jest zaprezentowanie podejmowanych wówczas działań i inicjatyw w kontekście stanu ówczesnej wiedzy i rozumienia wartości dziedzictwa archeologicznego. Służył temu między innymi przegląd literatury w celu ustalenia tła historycznego obu wydarzeń oraz współczesnych poglądów na obydwa projekty (zarówno budowlane, jak i archeologiczne). W ramach dysertacji przeprowadziłem także wywiady z osobami, które uczestniczyły w obu badanych archeologicznych akcjach ratowniczych.

Struktura pracy dostosowana jest do realizacji zasadniczych celów. Wstęp (rozd. 1.) przedstawia ogólny zarys rozprawy oraz badań przeprowadzonych w jej ramach. Nakreśliam w nim również temat i cel badań, a także zastosowaną metodologię postępowania badawczego, dostępne źródła oraz studia przypadku.

Wprowadzeniem w problematykę dziedzictwa archeologicznego Sudanu z perspektywy historycznej oraz prawnej są rozdziały 2. i 3. Prezentują one tło historyczne badań archeologicznych w Sudanie, proces budowania świadomości dziedzictwa archeologicznego, począwszy od roli pierwszych podróżników jako pionierów odkrywania sudańskiego dziedzictwa, do współczesności. Szczególnie ważny był okres brytyjskiej kolonizacji w Sudanie (1899-1956). To doświadczenie miało istotne znaczenie w kształtowaniu pierwszych aktywności w dziedzinie archeologii w niepodległym Sudanie. W centrum mojego zainteresowania były koncepcje i strategie zarządzania dziedzictwem archeologicznym Sudanu, które zostały podjęte przez pierwszą administrację Sudańskich Służb Starożytności po wyjeździe kolonizatorów. Tradycja i doświadczenia brytyjskie miały też istotne znaczenie w kształtowaniu regulacji prawnych. *Rozporządzenia w sprawie Starożytności* (ang. *Antiquities Ordinance*) z roku 1905 oraz 1952 zostały wydane z okresie kolonizacji. Poprawki do obu rozporządzeń, obecne *Rozporządzenie* z roku 1999 oraz dyskusje nad nowym prawem zapoczątkowane w 2016 roku nawiązywały do wcześniejszych doświadczeń, ale także do coraz bardziej identyfikowanych sudańskich potrzeb.

Zasadniczą częścią pracy jest analiza dwóch wybranych projektów archeologii ratowniczej (rozdział 4). Zbadanie metod i podejść zastosowanych w ramach zarządzania dziedzictwem archeologicznym podczas *Akcji Nubijskiej UNESCO* oraz *Merowe Dam Archaeological Salvage Project* pokazuje kulturowy i historyczny wymiar podejmowanych strategii. Oba przykłady odwoływały się do społeczności międzynarodowej w celu sprawnego przeprowadzenia akcji ratowniczych. W obu przypadkach analizowałem przyjęte i praktykowane strategie: 1) podziału oraz przydziału koncesji na stanowiska archeologiczne, 2) rekomendacji praktyk dokumentacji, metod rozpoznawczych i wykopaliskowych oraz publikacji wyników. Ponadto, istotną rolę odgrywała problematyka prac ratowniczych i konserwatorskich oraz przechowywania zebranych materiałów. Unikatowym aspektem jest podjęcie problematyki przymusowych przesiedleń ludności nubijskiej.

Porównanie obu projektów, ich założeń oraz stosowanych praktyk badawczych i konserwatorskich pozwoliło z jednej strony na wskazanie podobieństw i różnic w obu projektach, a z drugiej uwypukliło ich mocne i słabe strony. W konsekwencji pozwoliło mi to na zbudowanie ogólnego modelu podejścia do podobnych projektów w przyszłości (rozd. 5).

Bazuje on na potrzebie odwołania się do regulacji międzynarodowych stanowiących wykładnię współczesnej refleksji ochroną dziedzictwa archeologicznego. Oczywiście te międzynarodowe rekomendacje powinny być w zgodzie z sudańskim prawem.

To właśnie regulacjom i rekomendacjom międzynarodowym oraz prawu sudańskiemu podporządkowane powinny być trzy zasadnicze etapy wielkoskalowych archeologicznych akcji ratowniczych: przygotowania, realizacji oraz faza po zakończeniu projektu. Osobnym komponentem jest potrzeba budowy świadomości społecznej, która szczególnie jest związana z etapem przygotowań oraz z fazą po zakończeniu projektu.

Stworzony oraz zaprezentowany model wielkoskalowych archeologicznych akcji ratowniczych ma ambicję być uniwersalnym i kompleksowym. Może zostać zastosowany przez odpowiednie władze Sudanu jako ramy dla ustalenia strategii i planu dla różnorodnych projektów rozwojowych i przemysłowych, które zostaną przeprowadzone w przyszłości w kraju. Rozwiązania zaproponowane w modelu mają swoje źródło w doświadczeniach służb Sudanu w przeprowadzaniu akcji ratowniczych, doświadczeniach uczestników tychże projektów, najlepszych praktykach międzynarodowych oraz moich własnych doświadczeniach jako pracownika Sudańskiej Służby Starożytności (konserwator i inspektor) i uczestnika międzynarodowych kursów i wymian. Mam jednak świadomość, że sformułowane w modelu rekomendacje są wynikiem współczesnego kontekstu kulturowego, refleksji nad dziedzictwem archeologicznym czy stosowanych współcześnie rozwiązań metodycznych. Te z pewnością będą się zmieniać i mam pełną świadomość takich procesów.